

اعظم احمدی

مدیر دبیرستان توحید، شیراز

طراحی و تولید منابع یادگیری

یادگیری‌های برخظ مشارکتی

نگاهی به شیوه‌های همیاری در آموزش مجازی

اشاره

یادگیری مشارکتی از آن دست موضوعاتی است که برای ایجاد زمینه‌های یادگیری جذاب، ماندگار و در عین حال سازنده، بسیار به آن توصیه می‌شود. با ورود آموزش مجازی به فرایند یاددهی - یادگیری، همواره این پرسش مطرح بوده است که چگونه می‌توانیم همچنان از همیاری در یادگیری مشارکتی بهره‌مند شویم. از این‌رو نرم‌افزارها و برنامه‌های گوناگونی پیشنهاد شدند که بخشی از آن‌ها به دلیل توسعه‌نیافتن زمینه‌ای، قابلیت استفاده نداشتند. برخی دیگر نیز در سبب دسترسی معلمان نبودند. به همین دلیل به نظر می‌رسد یادگیری مشارکتی در آموزش مجازی به فنا و فراموشی محکوم است. اما چنین نشد و در بسیاری موارد فرایند یاددهی - یادگیری به‌صورت مشارکتی و در همان فضای مجازی ممکن شد. نوشته پیش‌رو به این موضوع اختصاص دارد.

کلیدواژه‌ها: طراحی آموزشی، یادگیری مشارکتی، همیاری، آموزش مجازی

تدریس مشارکتی

جو و فضای پیشرفت ایجاد می‌شود و تا زمانی که همه اعضای گروه به‌طور موفقیت‌آمیزی به درک و فهم موضوعات ارائه‌شده در گروه نائل نشده‌اند، همچنان در گروه به فعالیت خود ادامه می‌دهند.

یادگیری مشارکتی

کاربرد آموزش به صورتی است که یادگیرندگان برای به حداکثر رساندن یادگیری خود با یکدیگر همکاری کنند. در این رویکرد، یادگیری یعنی درگیر کردن فرد در یادگیری که در حسن استفاده از ظرفیت هم‌فزایی حاصل از تعامل گروهی در جریان انجام فعالیت یادگیری به معلم یاری می‌رساند و دستیابی به اثرات مطلوب‌تر و بهره‌مندی از پیامدهای ممتاز اجتماعی را در پی دارد.

تدریس مشارکتی روشی است که در آن دانش‌آموزان به گروه‌های کوچک تقسیم می‌شوند و در هر گروه مطلبی به بحث و تبادل نظر گذاشته می‌شود. سپس هر گروه جمع‌بندی خود را به کلاس ارائه می‌دهد. در پایان درس، معلم با طرح سؤالات غنی‌سازی و ترغیب دانش‌آموزان به تفکر و پاسخ‌گویی، تلاش می‌کند یادگیری آنان را عمیق‌تر کند.

در این شیوه، دانش‌آموز نقشی فعال و خودگردان دارد و معلم تسهیل‌گر و سازمان‌دهنده کار گروهی، مشاور و واسط یادگیری است. هر یک از اعضای گروه نه‌تنها در مقابل یادگیری خود، بلکه در مقابل کمک به یادگیری هم‌تیمی‌هایش نیز مسئول است. بنابراین، نوعی

آنچه در تدریس مشارکتی هست و نیست!

تدریس مشارکتی نیست	تدریس مشارکتی است
هر تدریسی که با استفاده از گروه صورت می‌گیرد، لزوماً تدریس مشارکتی نیست	یک راهبرد تدریس در گروه‌های کوچک است
دانش‌آموز با قرارگیری در گروه، لزوماً مسئولیتی برای یادگیری هم‌گروهی خود ندارد. مهم این است که برخی فعالیت‌ها را در گروه تجربه کند.	در آن دانش‌آموزان در قالب گروه‌های کوچک برای رسیدن به یک هدف مشترک با یکدیگر کار می‌کنند و علاوه بر اینکه مسئول یادگیری خود هستند، در برابر یادگیری دیگران نیز احساس مسئولیت می‌کنند.
گروه‌بندی دانش‌آموزان براساس توانایی‌های مشابه صورت می‌گیرد.	هر اندازه ناهمگونی اعضای گروه از نظر نژاد، زبان، فرهنگ، هوش و پیشرفت تحصیلی بیشتر باشد، کارایی یادگیری مشارکتی بیشتر است.
فعالیت‌های یادگیری در گروه صرفاً به دور هم نشستن و چشم دوختن به دهان یکی از دانش‌آموزان به نام سرگروه است و بقیه حالتی منفعل دارند.	هر نوع فعالیت آموزشی به کار گروهی، به‌اشتراک‌گذاری و درگیر شدن در یادگیری، مذاکره و فعالیت‌های معناگرا وابسته است.
گروه‌های دانش‌آموزی تابعی از عملکرد کلی کلاس هستند، تا جایی که گاهی معلم گروهی را برای اینکه دیگر گروه‌ها به آن‌ها برسند متوقف می‌کند یا عده زیادی از کلاس تنها نقش تماشاچی را دارند تا فعالیت یک گروه را رصد کنند، بدون اینکه فعالیتی داشته باشند.	در کلاس استقلال وجود دارد. گروه‌های یادگیری کوچک در کلاس شکل می‌گیرند و بین دانش‌آموزان با معلم تشریک مساعی و برابری وجود دارد.
تمرکز بر تکراری و رقابت بین دانش‌آموزان	تأکید بر وابستگی متقابل و مشارکت در گروه‌های دانش‌آموزی

وجود دارد که معلم فرصت‌هایی را برای تعیین اهداف مشترک و خرده‌مهارت‌های جهت‌دهی، خلاصه‌کردن و خلق گزینه‌های پاسخ به مسئله فراهم آورد. این کار موجب می‌شود پیش از اینکه در هر گروه قرار گیرند، بتوانند آمادگی یادگیری همیارانه را به‌دست آورند. این در حالی است که بدون در نظر گرفتن مهارت‌های مورد نیاز، هر نوع فعالیت گروهی آماده مخاطرات و ناهمگونی می‌شود و در نهایت فرد را از هدف یادگیری مشارکتی دور می‌کند.

یک تجربه، یک کلاس مجازی

با آغاز آموزش مجازی، از جمله شیوه‌های پراستفاده در برخی کلاس‌ها، واگذاری تدریس به دانش‌آموزان بوده است. معلمان این قبیل کلاس‌ها ادعا می‌کنند تدریس توسط دانش‌آموزان موجب فعالیت بیشتر آن‌ها می‌شود. از طرف دیگر معتقدند، این کار نوعی تدریس مشارکتی است. کل کلاس به یک گروه تبدیل می‌شوند و سایرین از یکی از دانش‌آموزان یاد می‌گیرند. به نظر می‌رسد این کار تفاوت‌هایی ریشه‌ای با تدریس مشارکتی دارد. اینکه یک دانش‌آموز کنفرانس می‌دهد، لزوماً به همیاری دیگر دانش‌آموزان در مسیر یادگیری نمی‌انجامد. در عین حال، غالباً توضیح دانش‌آموز نمی‌تواند برای تدریس جدید کافی باشد یا مسیری را مطابق فرایند و شیوه مناسب یاددهی - یادگیری طراحی و ارائه کند.

مهارت‌های مورد نیاز در یادگیری مشارکتی

برای یادگیری مشارکتی نیازمند توانایی‌هایی در کلاس درس هستیم که از مهم‌ترین آن‌ها «احساس وابستگی متقابل مثبت» است. وابستگی متقابل مثبت یعنی احساس اینکه مشارکت و همیاری هر یک از اعضای گروه با ارزش است و دستیابی به هدف گروه، بدون مشارکت هر کدام از اعضا، اگر غیرممکن نباشد، بسیار سخت است. برای این منظور، برخی خرده‌مهارت‌های تأثیرگذار در جدول آمده‌اند.

یک تجربه، یک کلاس مجازی

بدیهی است در آموزش مجازی امکان ایجاد زمینه‌های مهارتی برای تدریس مشارکتی فراهم است. در آموزش برخط، این امکان

هدف‌گذاری

■ اولین قدم برای خلق فضای وابستگی متقابل مثبت، تعیین اهداف مشترکی است که دستیابی به آن‌ها تنها در صورت مشارکت همه اعضا ممکن می‌شود. هدف باید طوری طراحی شود که تمام اعضای گروه در قبال یادگیری مطالب و یادگیری دیگر اعضا احساس مسئولیت کنند.

رهبری

■ جهت‌دهی؛ مهارت‌هایی چون توانایی بازنگری در دستورالعمل‌ها، هشدار درباره محدودیت‌های زمانی، و پیشنهاد راهکارهایی برای پیشبرد مؤثر وظایف را شامل می‌شود.

■ خلاصه کردن؛ به معنی مرور موضوعاتی که در گروه خوانده شده یا درباره آن‌ها بحث شده است، به نحوی که همه اعضای گروه در جریان قرار بگیرند.

■ خلق گزینه‌های پاسخ به مسئله؛ به این معنا که گزینه‌های متعددی ارائه شود تا گروه بتواند از بین آن‌ها بهترین را انتخاب کند.

تدریس مشارکتی و قابلیت خودآموزی

برخی برنامه‌ها امکان گروه‌بندی دارند، به شکلی که هر گروه در یک چتروم قرار می‌گیرد و معلم می‌تواند بر آن‌ها نظارت داشته باشد. برخی از برنامه‌ها امکان گروه‌بندی ندارند، به همین دلیل برگزاری کلاس‌ها در فضایی مانند «گوگل میت» می‌تواند مناسب باشد، زیرا امکان بیشتری را برای فعالیت جمعی فراهم می‌کند. همچنین، تعیین زمان و هماهنگی لازم با والدین برای اطلاع، می‌تواند زمینه‌ساز گفت‌وگوی مجازی دانش‌آموزان به صورت ویدئو کنفرانس باشد.

کوتاه سخن

روش تدریس مشارکتی بر رویکردی متکی است که در صورت باور به آن، محدودیت‌های چندانی در آموزش مجازی ندارد. ممکن است اجرای مراحل تدریس مشارکتی، مطابق با همان ترتیبی که در آموزش حضوری وجود دارد، چندان ممکن نباشد، ولی با طراحی آموزشی مناسب و تفکیک مراحل که به حضور دانش‌آموز در گروه وابسته است و بخش‌هایی که به حضور در گروه نیازی ندارند، می‌توان اجرای مجازی یادگیری مشارکتی را نیز در کنترل آورد. دو نکته مهم به تقویت تدریس مشارکتی مجازی کمک می‌کنند: شناخت درست معلم از تدریس و یادگیری همیارانه، و باور معلم (به‌عنوان تسهیلگر و رهبر آموزشی) به تأثیرگذاری این شیوه در یادگیری.

به منظور بهره‌مندی از روش تدریس مشارکتی، درس‌ها به دو بخش تقسیم می‌شوند: مواردی که امکان خودآموزی دارند و برخی دیگر که لازم است توسط معلم به شیوه‌های دیگری آموزش داده شوند. عده‌ای معتقدند، درس‌های مربوط به علوم انسانی بیشتر از درس‌های علوم پایه قابلیت خودآموزی دارند، ولی این موضوع نمی‌تواند در رابطه با همه موضوعات در هر بخش صدق کند. مراحل تدریس مشارکتی، به تفکیک معیار میزان خودآموزی، می‌تواند به این شکل اجرا شود:

یک تجربه، یک کلاس مجازی

در آموزش مجازی، فارغ از فضایی که در اختیار فرایند یاددهی - یادگیری قرار دارد و امکان بهره‌مندی از هر دو نوع تدریس مشارکتی (خودآموز و غیرخودآموز) وجود دارد، کافی است برای مراحل که فعالیت انفرادی است، جلسات برخط یا نابرخط در نظر گرفته شود؛ به شکلی که همراه با حضور معلم یا در زمانی که آموزش نابرخط است، دانش‌آموزان به مطالعه بخش خود یا انجام فعالیت یادگیری مورد نظر موظف شوند. فعالیت‌های گروهی نیز می‌تواند به یکی از شکل‌های زیر، متناسب با فضای آموزشی موجود، به اجرا درآید:

تدریس مشارکتی غیر خودآموز	تدریس مشارکتی ویژه درس‌های خودآموز
گروه‌بندی دانش‌آموزان به صورت نامتجانس	
تدریس توسط معلم و با کمک شیوه‌های یاددهی - یادگیری مناسب آن درس	تقسیم محتوای درس به تعداد گروه‌ها
ارائه تمرین به هر گروه. از دانش‌آموزان خواسته می‌شود ابتدا به صورت انفرادی و سپس با مشورت گروهی تمرین را حل کنند.	مطالعه هر قسمت از درس توسط هر گروه و تعیین زمان برای مطالعه
ارائه زمان برای شرح چگونگی حل مسئله به گروه‌ها و انجام تمرین	گفت‌وگوی گروهی و رفع اشکال احتمالی درخصوص همان بخش
حل تمرین توسط یکی از نمایندگان هر گروه برای شرح آن در برابر کلاس	تشکیل گروه‌های جدید به شکلی که از هر بخش درسی یک نفر در گروه حضور داشته باشد و آغاز هم‌آموزی بخش مرتبط با هر عضو به گروه جدید و یادگیری سایر بخش‌ها برای انتقال آن به گروه‌های قبلی و اصلی. توضیح هر فرد به ترتیب شماره‌گذاری هر بخش از درس است. ابتدا بخش اول، بعد بخش دوم و ...
	بازگشت به گروه قبلی و شرح تمام بخش‌ها برای یکدیگر؛ ممکن است این مرحله با ارائه یک نماینده از هر گروه انجام شود که مقابل کلاس آمده و شرح می‌دهد.
معلم در بخش‌هایی که دانش‌آموزان در گروه مشغول فعالیت هستند، نقش راهنما را دارد و به سؤالات احتمالی پاسخ می‌دهد.	معلم در تمام مراحل نقش راهنما را دارد و به سؤالات احتمالی پاسخ می‌دهد. در صورت مواجهه با مشکلات یادگیری جمعی، ورود پیدا می‌کند و موارد را شرح می‌دهد.

منابع

۱. حکیم زاده، رضوان و دیگران، (۱۳۹۳). بررسی تأثیر روش تدریس مشارکتی با به کارگیری تقویت فردی و گروهی بر پیشرفت یادگیری زبان انگلیسی. فصلنامه تدریس پژوهی. سال دوم، شماره ۱.
۲. کیامنش، علیرضا (۱۳۸۳). آموزش همه‌جانبه و مشارکتی در دوره ابتدایی. دستاوردها و چشم‌اندازها. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. دوره ۳، شماره ۱۰.
3. Jacobs, G. & et al. (2002). The teacher's sourcebook for cooperative learning. Gorwin presss, inc

